

Graktave skitnice

Najveće su među pjevicama, a na mnogim lokalitetima i najbrojnije ptice. Mnoge su pretežno crne, sive ili s bijelim perjem, ostale su šarene, često napadnih boja. U Evropi živi sedam rodova sa 12 vrsta, a u Bosni i Hercegovini pet rodova u kojima se nalazi ukupno osam vrsta

Piše: Velid Delić

Prema hipotetičnom rodoslovnom stablu živućih evropskih ptica vrane spadaju u red vrapčarki - pjevica (Passeriformes), porodicu vrana (Corvidae). Najveće su među pjevicama, a na mnogim lokalitetima i najbrojnije ptice. Mnoge su pretežno crne, sive ili s bijelim perjem, ostale su šarene, često napadnih boja. U Evropi živi sedam rodova sa 12 vrsta, a u Bosni i Hercegovini pet rodova u kojima se nalazi ukupno osam vrsta što će ovdje biti opisane.

Neke vrste vrana su odavno, a pogotovo posljednjih četiri do pet decenija privlačile sve veću pažnju lovaca i uzgajivača sitne lovne divljači, osobito pernate u nizinskim lovištima. Budući da ispijaju jaja ili uništavaju mladunčad drugih ptica, uključujući porođ sitnih po poljoprivredu i šumarstvo korisnih ptica pjevica, sve vrste poljskih koka i močvarica, štete postaju očite, osobito ako se dopusti u lovištu prisutnost većeg broja vrana za vrijeme njihove reprodukcije. Stoga, a što nije u suprotnosti sa etikom i zakonom, brojnost nekih vrsta vrana na jedinici površine u lovištu treba održavati tako da im se osigura dalji opstanak kao vrste, ali ne na štetu i pretjerano ugrožavanje drugih vrsta.

U nekada dobro uređenim i vodenim ravničarskim lovištima "Medutinje" Brčko i "Mera" Odžak, proljetno brojno stanje sivih vrana i svraka svodeno je na jedan do dva gnjezdeća para na 100 hektara lovne površine, pa su štete na uzgajanoj divljači bivalne zanemarljive.

U većini evropskih zemalja pet vrsta vrana nisu zakonom zaštićene (siva vrana, svraka, šojka kreštalica, vrana gačac i čavka), pa ih se može loviti preko cijele godine osim kad sjede na jajima i odgajaju mlade.

Opis ptica spomenute porodice prema naučno usvojenoj i na području Evrope važećoj takso-

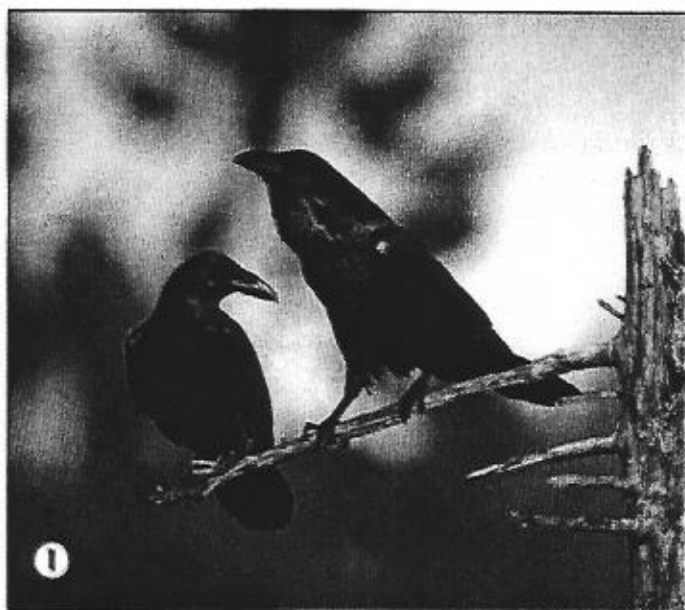
nomskoj kategorizaciji (Matsch 1994.) je sljedeći:

Porodica: vrane - Corvidae

**1. Rod: vrane Corvus
Gavran - Corvus corax L.
njemački: Kolkrahe**

Mnogo je veći od ostalih vrana. Dugačak je 64 centimetra. Ima klinast rep čvrstih pera, kljun jak i nezgrapno, perje na grlu nakostriješeno. Gnjezdarica je i stana-rica u cijeloj našoj zemlji, ali je ponegdje još uvijek malobrojan. Živi u parovima krećući se u širokom radijusu životnog prostora. Ponekad se skuplja u jata boraveći izvan područja gnjezdenja, osobito u nizinama i dolinama rijeka. Plah je i oprezan, pa mu se teško približiti. Naglo, uz oštar šum krila, skreće smijer leta ako na zemlji osjeti bilo šta sumnjivo, naročito siluetu čovjeka.

Gnjezdo od suhog granja i šiblja obloženo travom, mahovima i lišajevima, dlakom i vunom pravi na visokom drveću, a u planinama i na pećinama. Izvodi jedno gnjezdenje, nese od februara do kraja marta četiri do šest zelenoplavih jaja sa tamnim pjegama (49,7mm x 33,4mm). Zenska sjedi na jajima 20 do 23 dana,

za to vrijeme mužjak je hrani. Oba roditeljima brinu se o mladim čučavcima koji brzo napreduju, a u šestoj sedmici napuste gnjezdo. U toku ljeta se zadržavaju u porodičnom jatu na području gnjezdenja, dok se početkom jeseni i zimi najčešće vidaju u parovima.

Hrani se, uglavnom, životinjskom hranom koja se sastoji od krupnih kukaca, ličinki, crvolikih životinja, puževa, malih sisara, osobito mišolikih glodara. Nepogriješivo pronalazi uginule životinje i izdašno jede strvinu.

Nešto novija proučavanja života, brojnosti, rasprostranjenja gavrana rezultirala su njegovom trajnom zakonskom zaštitom gotovo na čitavom evropskom kontinentu. Što se našeg podneblja tiče, povike su dolazile iz nekih (planinskih) lovišta gdje su prihranjivani medvjedi i divlje svinje. Tamo su gavranoi dolazili u

jatima i grabili dobar dio izlagane hrane. U bližoj okolini nadeni su na gnjezdenju (Kamenica - Zavidovići).

U brdskim i ravničarskim šumovitim predjelima gavrani mogu biti od koristi, jer nepogriješivo u kružnom letu otkriva i prodornim graktanjem obilježava mjesto uginule životinje, te ranjene ili u zamku uhvaćene krupne divljači.

**2. Siva vrana - Corvus corone cornix L.
njemački: Nebelkrahe**

Brojna je gnjezdarica i stana-rica u većem dijelu zemlje, osobito u sjevernim dijelovima i Posavini. Životni prostor su joj otvoreni krajevi s drvećem i grmljem, šumarci i voćnjaci u blizini ruralnih naselja, doline rijeka, slatine i utrine sa pojedinačnim drvećem. Za vrijeme razmnožavanja živi u parovima, a u jesen i

zimi se skuplja u jata, češće i sa srodnim vrstama. Gnijezdo od šiblja i suhих grančica obloženo biljnim vlakancima i dlakom pravi na drveću među rašljama, obično blizu debla iznad četiri metra visine. Nese četiri do šest zelenkastoplavih jaja s tamnim pjegama (43,5mm x 30,1mm). Podiže jedno leglo od marta do maja. Ženka sjedi na jajima 17 do 18 dana (mužjak je hrani). Oba roditelja brinu se o mladim čučavcima koji napuštaju gnijezdo po navršenoj petoj sedmici života.

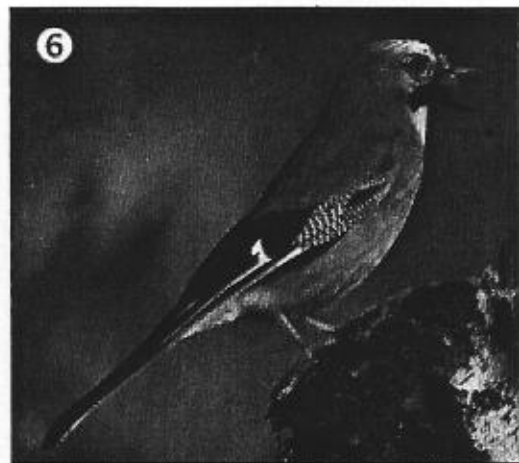
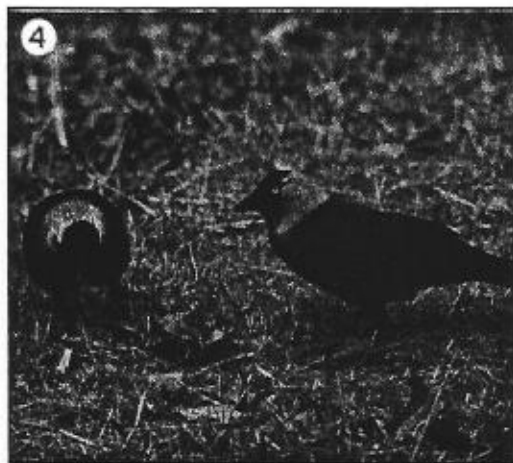
Siva vrana je svežder, pa se hrani raznim kukcima, ličinkama, crvolikim životinjama, miševima i njima sličnim glodarima, jajima ptica i njihovim mladuncima, strvinama i ljudskim otpacima. Ubija ranjenu i iznemoglu divljač (zečeve, fazane, trčke i ševarice). Jede razne bobice, sjemenje, žitarice i voće.

3. Vrana gačac - *Corvus frugilegus L.* njemački: Saatkrahe

Najbrojnija je gnjezdarica među vranama u ravničarskim predjelima naše zemlje. Rasprostranjena je osobito u Posavini na otvorenim poljima i dolinama rijeka sa šumarcima i visokim drvećem. Prije pedesetak godina uglavnom se pojavljivala pri selidbi i zimovanju dolazeći iz sjevernih zemalja u manjim ili većim jatima. Prvi put je zabilježena na gniježdenju krajem četrdesetih godina u dolini Bosne kod Zavidovića. A od 1950. godine redovito gnijezdi u dolini između od Svilaja do Šamca, te u tokom tog Bosne od Modričkog Luga do Pruda. Prebrojavanjem gnijezda vrane gačca u proljeće 1988. godine, na ovim područjima je u pet kolonija nađeno nešto više od 400 gnijezda.

Vrana gačac je skitalica. Osobito je brojna u jesen kada se skuplja u velikim jatima zajedno s populacijama koje stižu u naše krajeve sa sjevera. Zimi, za jačih zablazanja, pomjeraju se prema jugu. Osobito velika jata promatra su pri odlasku na noćenje češće pomiješana sa srodnim vrstama, sivim vranama i čavkama. Tada se skupi više stotina jedinki kružeći u prvi sumrak iznad visokih stabala na kojima će konačiti.

Gnijezdo od granja i šiblja obloženo mekanom suhom travom, mahovinom, dlakom i perjem pravi, u pravilu, na visokom bjelogoričnom drveću. U koloniji na jednom stablu (u zavisnosti

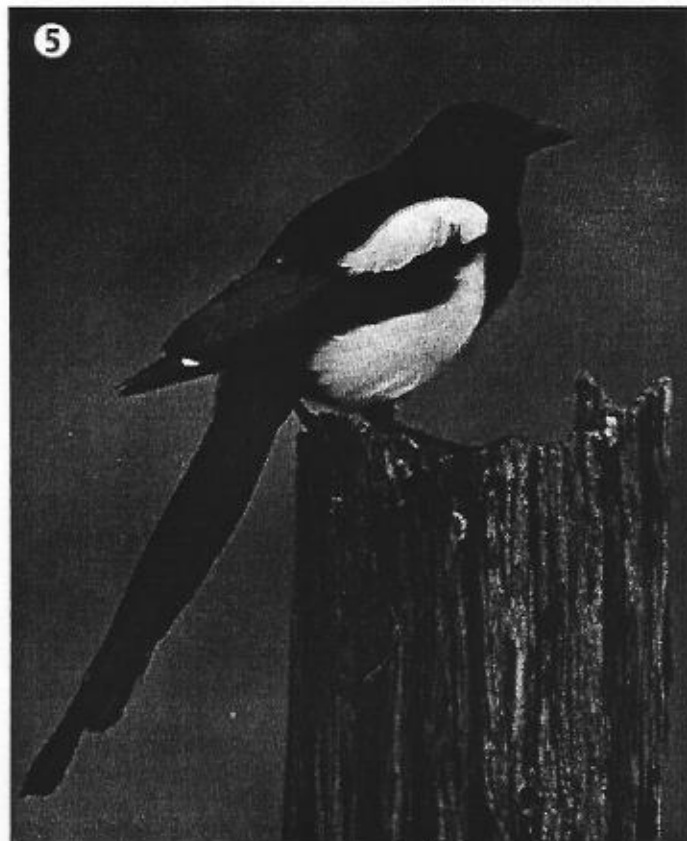
od veličine) može biti 20 i više gnijezda, često jedno iznad drugog ili jedno tik do drugog kada su u širokoj krošnji ili isturenim granama većeg stabla. Krajem marta ili početkom aprila nese četiri do šest sivozelenih jaja s maslinastim pjegama (41,0mm x 28,3mm). Ženka sjedi na jajima 16 do 18 dana, a mužjak je hrani pet do šest puta dnevno. Po izlaganju mladih prvih sedam do 10 dana mužjak hrani i njih i ženu koja za to vrijeme ne napušta gnijezdo. Zatim, o mladim čučavcima se brinu oba roditelja hraneći ih izdašno sve do njihove samostalnosti koja nastupa u osmoj sedmici života. Tada napuštaju gnijezdo, ali se na obližnjim prostorima čitavo ljeto zadržavaju u porodičnom jatu.

Hrani se životinjskom i biljnom hranom. Od animalne hrane jede mnoge vrste po poljoprivredi i šumarstvu štetnih kukaca u svim fazama njihova razvitka, puževe, gliste, crve, crvolike životinje, miševе, voluharice, ponekad i strvinu i mesne otpatke, osobito zimi na deponijama smeća kada ne zazire od ljudi. Od biljne hrane jede razne žitarice, osobito kukuruz te dozrelo voće.

Istraživanja koja su ne tako davno vršena u lovištu Dobanovci, fazaneriji u Baču, lovištu Mera i istočnoj Slavoniji ukazuju da vrane gačci (zbog načina života i ishrane) ne ugrožavaju ni jednu vrstu divljači. Eksperimentima je dokazano (i publicirano) da ne jedu jaja niti napadaju mladunce kako pernate (fazani, trčke) tako i dlakave divljači (zečevi).

Izuzetno, kad se skupljaju u većem broju (jesen, zima) oko hranilišta, tada konkuriraju u prehrani fazana i trčki, jer obično ranim jutarnjim časovima ugrabe dobar dio izloženog kukuruza ili drugih žitarica.

Budući da od biljne hrane najčešće jede kukuruz, započinjući od sjetve i klijanja te u fazi dozrijevanja nedvojbeno je da vrana gačac može biti štetna za poljo-

privredu, pogotovo kada se na manjim površinama pojavljuje u većim jatima.

4. Čavka - *Corvus monedula L.* njemački: Dohle

Čavka je u našoj zemlji redovita gnjezdarica ravničarskih krajeva i urbanih prostora. Zabilježena je i u brdskim predjelima, ali ne gnijezdi u planinama i jugu zemlje. U Hercegovini je često vidana na selidbi i zimovanju (od oktobra do aprila), a iznimno rijetko na gniježdenju.

Kao monogama ptica za vrijeme gniježdenja živi u parovima koji su vezani tokom čitavog života. Skitnica je, pa se u jesen okuplja u jata prelazeći veće udaljenosti od mjesta gniježdenja leteći obično prema jugu. Tada se češće vida u pomiješanim jatima sa svim vranama

i gačcima. Gnijezdo od grančica i tankog šiblja obloženo suhom travom, dlakom, papirom i perjem pravi u dupljama drveća, u šupljinama ljudskih građevina, starim zidovima, odžacima, tornjevima i dalekovodima. U drugoj polovini aprila ili početkom maja nese pet do sedam plavozelenih jaja sa sivosmedim pjegama (33,7mm x 25,2mm). Ženka sjedi na jajima 16 do 18 dana, a mužjak je hrani. Oba roditelja brinu se o mladim čučavcima koji se osamostale sa šest sedmica.

Čavke se hrane raznim kukcima, njihovim ličinkama, crvolikim životinjama, malim gmazovima, poljskim miševima koje osobito iza brazde vješto hvataju, ispijaju jaja i jednu mladunčad sitnih ptica pjevica. Biljnu hranu sačinjavaju razne žitarice, sjemenje i bobice, te plodovi voćaka.

Rod: svraka - *Pica*

5. Svraka -
Pica pica L.
njemački: Elster

Redovita je gnjezdarica i stanarica u ravničarskim i brdskim predjelima naše zemlje. Brojnija je u Posavini, u staništima prošaranim grmljem, živicama, šumarcima i pojedinačnim ili grupnim drvećem. Česta je u ruralnim naseljima, parkovima i većim voćnjacima. Živi većinom u parovima, a samo u jesen i zimu u manjim grupama ili jatima.

Čvrsto, natkriveno gnijezdo od suhog granja sa dnom u obliku otvorene posude oblijepljeno je debljim slojem gline i obloženo biljnim žilicama, pravi većinom na vrhovima stabala ili u gustom trnovitom grmlju. U martu do početka aprila nese pet do sedam sivomaslinastih jaja s tamnim tačkama (34,1mm x 24,2mm). Ženka sjedi na jajima 17 do 18 dana. Oba roditelja brinu se o mladim čučavcima koji se osamostale sa šest sedmica.

Hrani se kukcima, ličinkama, crvolikim životinjama, gušterima, miševima, sitnim vodozemcima, pužićima, strvinom, ispija jaja drugih ptica, ubija i jede neke mladunce, najčešće poljskih koka, močvarica, golubova i grlica. Jede razne bobice, sjemenje žitarica, voće, otpatke ljudske hrane koje nalazi na smetlištima.

Rod: šojke - *Garrulus*

6. Šojka kreštalica -
Garrulus landarius L.
njemački: Eichelhafer

Šojka je obična gnjezdarica i stanarica gotovo u čitavoj našoj

zemlji, od južnih predjela pa do granice šumske vegetacije. Najljepše je obojena od svih vrsta iz porodice vrana. Rasprostranjena je u miješanim hrastovim i bukovim šumama. Često se zadržava na tlu, a upadljiva je zbog prodornog zova. Vješto oponaša i zov drugih ptica kako pjevica tako i grabljivica. Živi u parovima, a poslije reprodukcije u porodičnim jatima. Brojnija je u nekim predjelima u jesen i zimu (od oktobra do marta), naročito u šumama sa obilnijim urodom žira i bukvice. Žir raznosi po širim prostorima i skriva na zaklonjena mjesta - u duplje na drveću, rupe u zemlji i slično. Raznosi i druge plodove drveća (bukvicu, orahe, lješnike, češere crnogorice).

Gnijezdo od tankih grančica i pruca obloženo travom, mahovinom i sitnim biljnim korjenjem pravi obično na nižim dijelovima stabla. Od aprila do sredine maja nese pet do šest plavozelenih jaja sa sivosmedim pjegama (31,6mm x 23,0mm). Mužjak i ženka sjede na jajima 16 do 18 dana i brinu se

o mladim čučavcima koji sa četiri sedmice izlete iz gnijezda, ali ostaju s roditeljima do potpune samostalnosti.

Šojka se hrani prvenstveno žirom, bukvicom, sjemenjem i plodovima drugog drveća i voćkarica. Od životinjske hrane jede kukce i njihove ličinke, gusjenice, crvolike životinje, ptčija jaja i mladunčad, osobito ptica ojevica korisnih za poljoprivredu i šumarstvo.

sivim pjegama (33,9mm x 24,9mm). Ženka sjedi na jajima 17 do 19 dana, a za to vrijeme mužjak je hrani četiri do pet puta dnevno. Oba roditelja brinu se o čučavcima koji napuste gnijezdo nakon četiri sedmice života.

Prehrana: sjemenke crnogorice, žir, bukvice, lješnici, razni kukci, ličinke, crvolike životinje.

Planinska kreja je trajno zaštićena ptica.

Rod: planinske kreje -
Nucifraga

7. Planinska kreja -
Nucifraga
caryocatactes L.
njemački: Tannenhafer

Ova vrsta gnjezdarica i stanarica u višim predjelima BiH u biotopu crnogoričnih šuma. U ostalim područjima se vida u jesen i zimu, ali ne redovito i u malom broju. Stoga je ljubiteljima prirode i lovcima malo poznata ptica. Živi skrovito u malobrojnim parovima. Svoje prisustvo ponekad otkriva kreštavim zovom, skrivena u vrhovima visokih stabala crnogorice.

Gnijezdo od grančica obloženo mekanom travom i mahovinom pravi na crnogoričnom drveću uz samo stablo na sunčanoj strani. Podiže jedno leglo od aprila do maja. Nese tri do četiri svijetlozelena jaja sa smeđim i

Rod: planinske vrane ili galice - *Pyrrhocorax*

8. Žutokljuna galica -
Pyrrhocorax
graculus L.
njemački: Alpendohle

Ova rijetka i trajno zaštićena vrsta ornitofaune juga Balkanskog po luotoka gnjezdarica je i stanarica i u našoj zemlji, isključivo na lokalitetima visokih hercegovačkih planina. Gnijezdi u kolonijama na strmim planinskim obroncima. U pukotinama stijena iznad granice drveća. U maju nese četiri do pet bjelkastih jaja sa smeđim pjegama (37,2mm x 29,5mm). Ženka sjedi na jajima 18 do 19 dana. Oba roditelja se brinu o mladim čučavcima do njihove samostalnosti. U jesen se vidaju u većim jatima izvan područja gniježđenja u dolini Neretva spuštajući se sve do Dalmacije. Hrani se kukcima, ličinkama, crvolikim životinjama, pužićima, bobicama, zrneljem...